

NORLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

RÅTT, RAUST OG INKLUDERENDE REISELIV

Sluttrappport for prosjektet Rått, raust og inkluderende: Arctic hub Helgeland

Rannveig Edda Hjaltadóttir, Maiken Bjørkan, Christian Buschmann Ekeland og Karin Marie Antonsen

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

RÅTT, RAUST OG INKLUDERENDE REISELIV

Sluttrapport for prosjektet Rått, raust og inkluderende: Arctic hub Helgeland

Rannveig Edda Hjaltadóttir, Maiken Bjørkan, Christian Buschmann Ekeland og Karin Marie Antonsen

PUBLIKASJONSINFO

Copyright © 2023 NORDLANDSFORSKNING

Utgitt av Nordlandsforskning AS

Nordlandsforskning AS

Postboks 1490

N-8049 Bodø

Tlf. +47 754 11 810

nf@nforsk.no

www.nordlandsforskning .no

Tittel: Rått, Raust og Inkluderende reiseliv. Sluttrapport for prosjektet Rått, Raust og Inkluderende: ARCTIC hub Helgeland.

NF-Rapport nummer: 12/2023

ISBN (digital): 978-82-7321-881-0

ISSN (digital): 2704-0348

Forfatter(e): Rannveig Edda Hjaltadóttir, Maiken Bjørkan, Christian Buschmann Ekeland og Karin Marie Antonsen

Publikasjonsdato: 31.10.2023

Forside: Foto: Fabrice Milochau

Prosjektansvarlig: Christian Buschmann Ekeland

Forskningsleder: Karin Marie Antonsen

Prosjekt: Rått, Raust og Inkluderende: Arctic Hub Helgeland

Oppdragsgiver: Hemnes kommune (finansiert gjennom Regionalt forskningsfond Nordland)

Oppdragsgivers referanse: Marit Valla

Emneord: Inkluderende reiseliv, utvikling, innovasjon

Antall sider: 20

Salgspris: 0NOK

INNHOOLD

RÅTT, RAUST OG INKLUDERENDE REISELIV.....	1
REISELIV FOR ALLE.....	1
FORORD	2
SAMMENDRAG	3
1 INTRODUKSJON.....	5
1.1 MÅL FOR RRI-PROSJEKTET.....	6
1.2 LEVERANSER FRA RRI-PROSJEKTET	8
1.2.1 <i>Rapporter</i>	8
1.2.2 <i>Interne prosjektnotat</i>	8
1.2.3 <i>Oppsøkende aktiviteter / formidling</i>	8
1.2.4 <i>Verksteder og samskapning i RRI-prosejktet</i>	9
2 METODER.....	10
3 Å KOMME SEG TIL HEMNES.....	11
3.1 Å KOMME SEG RUNDT I HEMNES KOMMUNE	11
4 INNOVASJONSSYSTEM, SAMARBEID OG UTVIKLING	13
5 RESULTATER FRA TILGJENGELIGHETSANALYSE OG SAMSKAPNINGSVERKSTED	16
6 PROSJEKTETS INNVIRKNING	20
7 REFERANSER	21

FORORD

Prosjektet Rått, Raust og Inkluderende, Arctic Hub Helgeland har hatt som formål å oppnå levende og inkluderende lokalsamfunn ved bruk av kunnskapsbaserte tilnærminger. Prosjektets mål har vært å bidra til utviklingen av Hemnes som en destinasjon med opplevelser som er tilgjengelige for så mange mennesker som mulig, i alle livsfaser. Følgende forskningsspørsmål har lagt til grunn for forskningen som er beskrevet i denne rapporten: Hvordan kan Hemnes kommune utvikle seg som et dynamisk samfunn og en reiselivsdestinasjon for alle?

Prosjektet har mottatt finansiering fra Regionalt forskningsfond Nordland og blitt ledet av Hemnes kommune. Nordlandsforskning og Nord universitet har deltatt og vært ansvarlige for forskning i forskjellige arbeidspakker innenfor prosjektet. Denne endelige rapporten er den andre forskningsrapporten knyttet til prosjektet. Den første rapporten om reiselivets økosystem i Hemnes ble levert i 2021.

Flere kritiske faser av prosjektet falt sammen med COVID-19-pandemien, noe som resulterte i betydelige konsekvenser for forskningsprosessen og for kommunen, bedrifter og enkeltpersoners muligheter for å samarbeide og delta i forskjellige prosesser og prosjekter. I likhet med mange andre små kommuner, implementerte også Hemnes strenge COVID-tiltak, noe som lenge gjorde det umulig å gjennomføre fysiske møter, seminarer og verksteder som opprinnelig planlagt. Imidlertid, med fleksible løsninger og alternative interaksjonsmetoder ved bruk av f.eks. digitale plattformer, klarte prosjektet å fullføre alle leveranser. Da pandemi-relaterte restriksjoner gradvis lettet rundt februar 2022, ble det mulig å gjennomføre fysiske verksteder og testing i Hemnes. Fysiske møter har funnet sted i de lokale VÆXT-kontorene, i kommunale bygninger, på Hemnes Jazz Festival, og viktigst, den endelige tilgjengelighetsundersøkelsen hvo tilgjengeligheten til de viktigste reiselivsattraksjonene i Hemnes ble testet.

Arbeidet med den endelige rapporten har blitt utført av Rannveig Edda Hjaltadóttir, Maiken Bjørkan, Christian Buschmann Ekeland og Karin Marie Antonsen. Materiale fra tidligere leveranser i prosjektet fra Julien Lebel (transport), Merete Kvamme Fabritius (tilnærminger til tilgjengelig turisme), samt Jenny Sofie Kjempei Larsen og Morten Dahl Selfors (innovasjonssystemanalyse) er kort omtalt i sluttrapporten.

Vi vil benytte anledningen til å takke Hemnes kommune for samarbeidet og Sunnaasstiftelsen for den viktige rollen de har spilt i prosjektet. Vi vil også takke vår kollega fra Nordlandsforskning Karin Marie Antonsen for kunnskapsdeling fra prosjektet Accesstour og for kvalitetssikring på tampen.

Eventuelle feil eller utelatelser i denne rapporten er utelukkende forfatterens ansvar.

SAMMENDRAG

Figur 1. Hemnesberget havn. Foto: Ranveig Edda Hjaltadóttir

Denne rapporten presenterer resultater fra RRI-prosjektet. Prosjektet har ulike leveranser som vi omtaler her. Dette inkluderer forskningsfunn, resultater fra samarbeidsaktiviteter og verksteder og dokumenter.

Det viktigste forskningsfunnet er at vi finner et potensial for å utvikle reiselivsnæringen i Hemnes kommune med spesiell vekt på "hele livet" - perspektiver. I tillegg til en spektakulær natur i form av både fjell, fjord og innsjøer har kommunen flere reiseattraksjoner, kulturtilbud og festivaler som tiltrekker seg besøkende.

For videre utvikling av reiselivsnæringen er det noen barrierer som Hemnes deler med andre små kommuner:

- Kommunen er liten, tjenestene er fragmenterte, og leverandørene er små bedrifter og organisasjoner som mangler kapasitet til å utvikle næringen. Målet bør derfor være nærmere samarbeid og fellesutvikling med kommunene og reiselivsaktørene i Nord Helgeland. Hemnes kommune har siden 2020/2021 hatt et reisemålsutviklingsprosjekt sammen med nabokommunene Rana, Nesna, Lurøy, Træna og Rødøy (Winsvold & Almaas, 2018), hvor der er kjørt en forstudie og hvor Masterplanen nå skal til politisk behandling. Dette vil være avgjørende for å bygge sammenhengende reiselivstjenester, inkludert overnatting som er tilrettelagt for ulike behov, mattilbud og attraksjoner.

Resultat: Tilgjengelig turisme er tatt inn som en del av Nord-Helgelands Masterplan for reiseliv.

- Analyse av tilgjengelighet for personer med funksjonsnedsettelse viser at hindringer hovedsakelig er knyttet til manglende tilrettelegging og mangel på informasjon om tilgjengelighet til ulike reiselivsrelaterte tjenester. Forskningen indikerer at tjenesteleverandører trenger mer kunnskap, informasjon og støtte. Samtidig har vi

erfart at utfordringer med tilgjengelighet i mange tilfeller kan løses uten store investeringer for reiselivsaktørene og kommunen.

Resultat: Hemnes kommune tilbyr nå støtte og informasjon til tjenesteleverandører som ønsker å forbedre tilgjengeligheten.

- Hemnes kommune sin synlighet i media er begrenset. Dette gjelder både hva markedsføring og digital synlighet for alternativer og tjenester i Hemnes angår. Nettsiden for Okstindan Natur- og Kulturpark, Visitokstindan.com, gir noe informasjon om reiselivet både på norsk og engelsk, men støtter ikke bestilling eller pakking. Mangelen på informasjon er et stort hinder for besøkende med nedsatt funksjonsevne som trenger å planlegge aktiviteter og overnatting basert på tilgjengelighet og tjenester som passer deres situasjon.

Resultat: Kommunene på Helgeland samarbeider med Visit Helgeland for å få en bedre markedsføring. Som et resultat av RRI-prosjektet omhandler dette samarbeider også hvordan informasjon om tilgjengelighet for reiselivstjenester kan formidles og brukes for å planlegge besøk i området. Dette vil gi bedre opplevelser for besøkende med nedsatt funksjonsevne.

- Området er godt tilknyttet det nasjonale veinettet, mens kollektivtransport innen Hemnes er begrenset. Mangelen på sammenhengende kollektivtransport er imidlertid utenfor kommunens kontroll, da organisasjonsnivået er på fylkes- eller nasjonalt nivå. Spesielt mangelen på båthavner eller transport på Ranfjorden er et hinder for at området skal være tilgjengelig for turister uten egen bil.

Forslag til videre tiltak: Støtte fra lokale myndigheter kan være nødvendig for å etablere (for eksempel båt) trafikk over Ranfjorden, basert på en gjennomførbarhetsanalyse.

- Små bedrifter og mangel på arbeidskraft begrenser innovasjon og entreprenørkapasitet i reiselivsnæringen. Vi finner at bedriftene i Hemnes ser på støttesystemet for innovasjon som velfungerende. Det de mangler er kapasitet heller enn støtte for videre utvikling.

Resultat: Det pågående samarbeidet på regionalt nivå og fokus på å styrke Visit Helgeland sin rolle i å fremme tjenestene i regionen, er et skritt som kan støtte nye aktører i næringen.

1 Introduksjon

Denne rapporten presenterer funnene fra prosjektet «Rått, Raust og Inkluderende: Arctic Hub Hemnes» (RRI-prosjektet) som er finansiert av Regionalt forskningsfond Nordland. Prosjekteier er Hemnes kommune, og prosjektleder har vært Okstindan natur- og kulturpark, i samarbeid med kommunal bygdeutvikler. Prosjektet inkluderte forsknings- og utviklingspartnerne Nordlandsforskning, Senter for Industriell Forretningsutvikling ved Nord universitet, og den lokale bedriften Visit Plura AS. Etter hvert ble også Sunnaasstiftelsen invitert inn i prosjektet.

Hemnes kommune ligger i nordre del av Helgeland i Nordland, sør for Polarsirkelen. Hemnes er kjent for Nord-Norges høyeste fjellmassiv Okstindan, hvor Oksskolten med sine 1916 meter over havet, rager aller høyest. Kommunen har også vakre fjordlandskap representert ved blant annet tettstedet Hemnesberget. Administrasjonssenteret Korgen er lokalisert ved E6, knappe fire mil sør for Mo i Rana og 47 kilometer nord for Mosjøen. Hemnes grenser også til Sverige i øst.

Kommunen egner seg godt for blant annet vannaktivitet, fiske og vandring, og om vinteren tilbys gode ski og scooterløyper. Kulturlivet står sterkt, med mange lag og foreninger, musikere og kunstnere, samt flere festivaler. Den spektakulære Rabothytta¹ som er lokalisert ved brekanten 1200 meter over havet, er en viktig attraksjon for kommunen og hele Helgeland.

Kommunen lever med andre ord opp til sitt "slagord" "*skaperglede mellom smul sjø og evig snø*".

¹ <https://visitokstindan.com/rabothytta/>

Figur 2. Hemnes kommune. Kilde:

<https://www.google.com/maps/place/Hemnes/@66.051528,13.8349402,9.75z/data=!4m6!3m5!1s0x4675cb15255914cb:0x41a0ce0108977faf18m2!3d66.0188766!4d14.1239811!16zL20vMDE4YmR5?entry=ttu>

1.1 Mål for RRI-prosjektet

Hovedmålet for RRI-prosjektet har vært å støtte den sosiale og økonomiske utviklingen av Hemnes kommune ved å bygge en bærekraftig reiselivsnæring med fokus på tilgjengelighet for alle. Dette relaterer seg til kommunens utviklingsstrategi for 2014-2023 som nevner reiseliv som et av åtte fokusområder for utvikling, for å få mest mulig ut av ressursene som finnes i området (Hemnes Kommune, 2014). For å realisere disse ambisjonene kreves innovasjon, samarbeid og samskaping mellom flere aktører; innen reiseliv, kommunen, innovasjonssystemet og lokalsamfunnet. Det overordnede forskningsspørsmålet for prosjektet var dermed: Hvordan kan Hemnes kommune utvikle seg som et dynamisk samfunn og en reiselivsdestinasjon for alle?

Figur 3. Inderdalen gård. Kilde. www.visitokstindan.com. Foto: Fabrice Milochau

For å svare på dette spørsmålet har vi sett på forskjellige faktorer som støtter innovasjon og utvikling av reisliv i regionen, blant annet gjennom en transportanalyse av hvor tilgjengelig området er for besøkende, kartlegging av samarbeid i innovasjonssystemet, og testing av hvor tilgjengelige reiselivstjenester i Hemnes er for personer med funksjonsnedsettelse. I løpet av prosjektperioden organiserte RRI-partnerne flere verksteder som fokuserte på samarbeidsutvikling, potensialet for og utviklingen av reiselivet i Hemnes - med deltakelse fra lokalsamfunnet, inkludert reiselivstilbydere, lokale myndigheter og forskere i prosjektet. Verkstedene hadde som mål å samskape en visjon for regional utvikling gjennom samtale mellom de lokale aktørene og lokalsamfunnet, og bidra til forskning om og for samfunnet.

Prosjektets opprinnelige design ble justert på to hovedområder over tre år. For det første ble prosjektet utvidet fra å fokusere hovedsakelig på Hemnesberget og potensialet i kystregionene, til å inkludere turisme i hele Hemnes kommune - som et sammenhengende område. Justeringen ble gjort for å inkludere viktige reiselivsaktører i området, for at prosjektet skulle forholde seg nærmere til kommunens utviklingsstrategier og for å se reiselivsutviklingen i Hemnes som en del av en sammenkoblet utvikling rundt Ranfjorden (Hemnes Kommune, 2014; Hemnes Kommune, 2020). For det andre ble testing av tilgjengelighet og muligheter endret fra å konsentrere seg om sjøfrontaktiviteter til å teste tilgang til eksisterende reiselivstjenester for personer med ulike funksjonsnedsettelser.

1.2 Leveranser fra RRI-prosjektet

1.2.1 Rapporter

Hjaltadottir, Rannveig Edda; Larsen, Jenny Sofie K. og Selfors, Morten Dahle, 2023. Reiseliv i Hemnes; økosystem, samarbeid og utvikling. Rått, Raust og Inkluderende: Arctic Hub Helgeland. Utgitt av Nordlandsforskning NF7 – 2023. ISSN 2704-033X

1.2.2 Interne prosjektnotat

Ekeland, Christian Buschmann, 2023. Verkstedsrapport med tilgjengelighetsanalyse Rått, Raust og Inkluderende. Internt prosjektnotat

Ekeland, Christian Buschmann, 2023. Hemnes kommune: En litteraturgjennomgang av feltet tilpasset reiseliv og en kort presentasjon av status quo i kommunen når det gjelder kvaliteten i tilbudene. Internt prosjektnotat.

Lebel, Julien, 2022. Transportanalyse Helgeland med fokus på Hemnes. Internt prosjektnotat

1.2.3 Oppsøkende aktiviteter / formidling

Julien Lebel, Maiken Bjørkan, Karin Marie Antonsen, Rannveig Edda Hjaltadottir og Christian Buschmann Ekeland. 15.7. 2023. Med små steg kan vi få til stedsutvikling som er rå, raus og inkluderende. Da blir Helgeland et bedre sted for alle. Ranablad, Helgertanker. <https://www.ranablad.no/med-sma-steg-kan-vi-fa-til-stedsutvikling-som-er-ra-raus-og-inkluderende-da-blir-helgeland-et-bedre-sted-for-alle/o/5-42-1181172>

Nordlandsforskning, Sunnaasstiftelsen og Hemnes kommune. Nov. 2023 «Inkluderende reiseliv: Små tiltak, stor gevinst! Hvordan kan du med enkle grep tilrettelegge og bidra til gode opplevelser for alle?»

1.2.4 Verksteder og samskapning i RRI-prosjektet

- Mars 2021 To dagers Oppstarts- og designverksted. Deltakere: Hemnes kommune, Nordlandsforskning og Senter for Industriell Forretningsutvikling, Okstindan natur- og kulturpark.
- April 2021 Digitalt verksted. Deltakere: Visit Plura., kommunale aktører, Okstindan natur- og kulturpark, andre reiselivsaktører og forskere fra Nordlandsforskning og Senter for Industriel Forretningsutvikling.
- Mars 2022 Verksted i Hemnesberget. Deltakere: Flere kommunale aktører, Okstindan natur- og kulturpark, reiselivsaktører, lokale organisasjoner, lokale innbyggere og forskere fra Nordlandsforskning og Senter for Industriel Forretningsutvikling.
- Juni 2023 Tilgjengelighetsundersøkelse. Samskapning for å teste tilgjengelighet for personer med funksjonsnedsettelse. Deltakere: Frivillige, forskere fra Nordlandsforskning og Senter for Industriel Forretningsutvikling, Sunnaasstiftelsen, Hemnes kommune, Okstindan natur- og kulturpark.
- Juni 2023 Tilgjengelighet og livskvalitet, turisme for alle. Samskapende verksted som fokuserte på resultatene fra Tilgjengelighetsundersøkelsen. Deltakere: Kommunale aktører, Visit Helgeland, Rana Utvikling/ Reisemålsutviklingsprosjekt Nord-Helgeland, Okstindan natur- og kulturpark, reiselivsaktører og forskere fra Nordlandsforskning og Senter for Industriel Forretningsutvikling. Utfall; ambisjon om å innlemme fokus på inkludering i kommunale planprosesser og masterplan for reiseliv. Se internt prosjektnotat; verkstedsrapport og tilgjengelighetsanalyser.
- September 2023 To-dagers tilgjengelighetsundersøkelse. Samskapning for å teste tilgjengelighet for personer med bevegelseshemming. Deltakere: Frivillige, forskere fra Nordlandsforskning og Senter for Industriel Forretningsutvikling, Hemnes kommune og Okstindan natur- og kulturpark.

2 Metoder

Vi har benyttet en "mixed-method"-tilnærming basert på tradisjonen for samproduksjon av kunnskap (Jasanoff, 2004). Dette betyr at vi, blant annet, har identifisert utfordringer innenfor reiselivssektoren i samarbeid med interessentene, og deretter jobbet sammen om løsninger. For eksempel har vi samarbeidet tett med kommunen og Okstindan Natur og Kulturpark i utformingen av selve prosjektsøknaden og, når nødvendig, justert vår tilnærming på grunn av COVID-19-pandemien.

Videre har vi invitert og engasjert alle innbyggere i Hemnes til dialogarenaer, som for eksempel verksteder, og organisert det som kan beskrives som et "levende laboratorium". I disse tilfellene av samproduksjon har vi invitert lokale og eksterne bedrifter til testing og samskaping av innovative løsninger. Som forskere har vårt fokus vært å sikre inkludering, kontinuerlig refleksjon og vurdering av maktforhold i diskusjoner angående hvilken kunnskap som bør inkluderes og hvordan den bør integreres i de forskjellige fasene av prosjektet.

3 Å Komme seg til Hemnes²

For å analysere tilgjengeligheten til Hemnes kommune for turister, må man vurdere hvordan man kommer seg til kommunen fra inn- og utland, og tilgangen innad i området for å besøke forskjellige steder og aktiviteter.

Hemnes kommune ligger like sør for Polarsirkelen og strekker seg fra kysten av Ranfjorden i vest til svenskegrensen i øst. Forbindelser langs nord-sør akse i Norge er gode, med Europavei 6 (E6) og Nordlandsbanen som kobler området med resten av Norge og knytter sammen ulike steder og lokalsamfunn. Helgeland betjenes også av flere daglige innenriksflyvninger. Selv om det ikke er flyplass i Hemnes, betjenes området av flyplassene Røssvoll i Mo i Rana og Kjærstad i Mosjøen (se Figur 5).

Figur 4. Norge, Hemnes Kommune markert. Kilde: Google Maps

Transportmulighetene langs øst-vest-aksen i kommunen er mer begrenset, med en veiforbindelse (fylkesveien Villmarksveien) via tettstedet Bleikvasslia over fjellene til Sverige. Imidlertid tilbys det ingen offentlig transport over landegrensen.

Når det gjelder tilgang til øyene langs Helgelandskysten, finnes det ingen direkte båtforbindelser mellom disse og Hemnes kommune. De nærmeste havnene er over en times kjøretur unna togstasjonen på Bjerka.

Oppsummert har turister som planlegger å besøke Hemnes flere reisemuligheter dersom de reiser innenriks med bil, tog eller fly. Eneste direkte forbindelse til utlandet er med privatbil over grensen fra Sverige. Den nye flyplassen som er under bygging på Fagerlia i Mo i Rana kan imidlertid resultere i flere internasjonale reisemuligheter når den åpnes i 2026.

3.1 Å Komme seg rundt i Hemnes Kommune

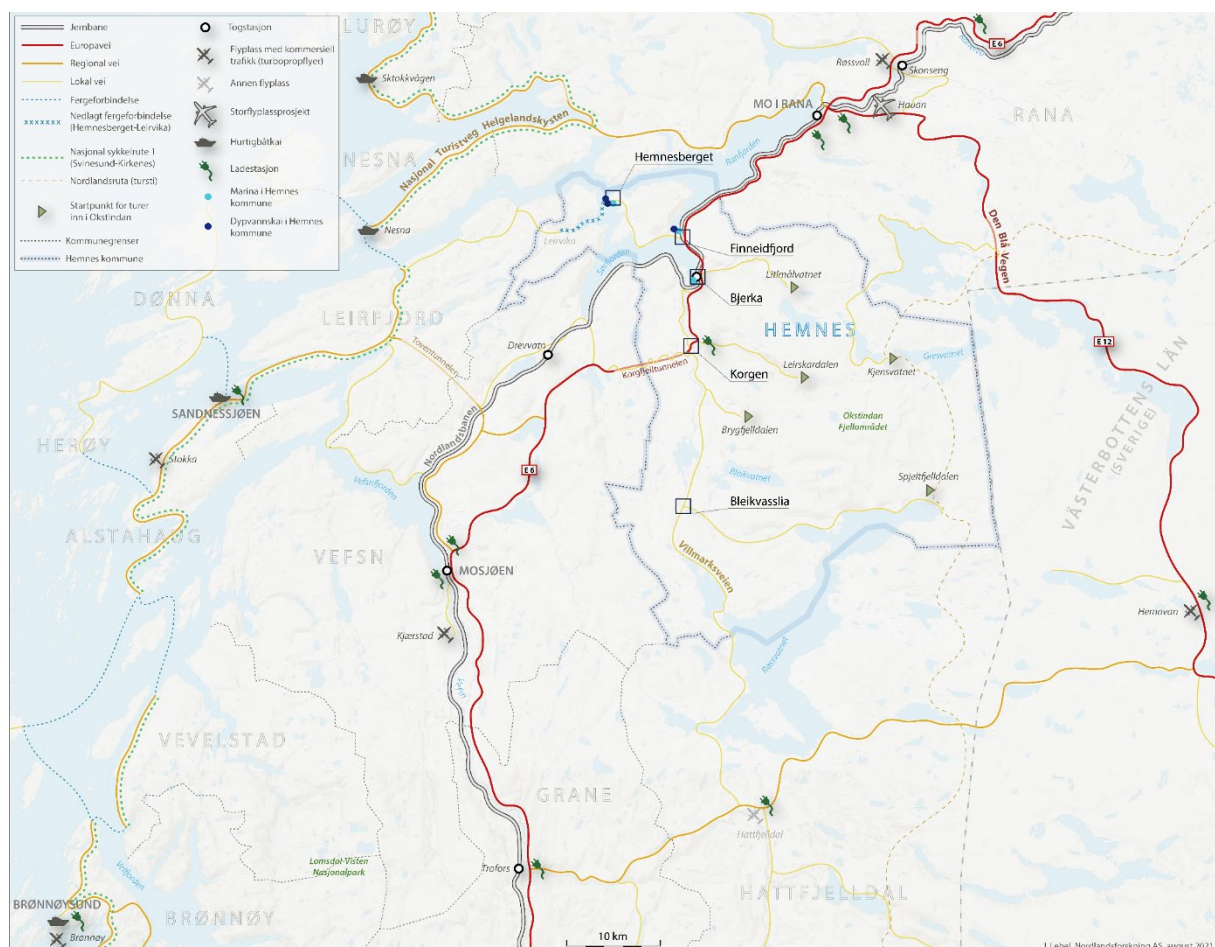
Transport innad i Hemnes kommune må, så vel som på store deler av Helgeland ellers, hovedsakelig gjøres med privatbil. Turister som planlegger å bruke offentlig transport for å besøke turistattraksjoner eller delta på kulturaktiviteter i området, kan finne det utfordrende å ta seg frem, spesielt i helgene når det er få bussavganger på de forskjellige linjene. En

² For flere detaljer, se Internt prosjektnotat: Lebel, Julien, 2022. Transportanalyse Helgeland med fokus på Hemnes. Internt prosjektnotat

transportanalyse fra 2022 (Julien Lebel, internt prosjektnotat) viser at busstilbudet er dårlig koblet til andre transporttilbud som fly, tog og båt, noe som gjør reiseplanleggingen ytterligere komplisert for reisende som velger kollektivt. Turistattraksjoner utenfor de fem tettstedene i Hemnes¹ er i liten grad eller ikke koblet til offentlig transport, noe som begrenser tilgangen til mange attraksjoner dersom man reiser kollektivt som turist.

Disse funnene indikerer at flere tiltak må vurderes for å tilby et realistisk alternativ til å reise med privatbil, og for dermed å utvikle reiselivet i Hemnes:

- Samordning av offentlige transportplaner for mer effektiv reiseplanlegging.
- Bedre informasjon om forskjellige transportmuligheter for turister, slik at de kan planlegge reisen, som hvordan de kan kombinere buss, tog og ferge.
- Bedre informasjon om båt-tilbudet (avganger og tid).
- Etablering av båttransport langs og over Ranfjorden - for å gi tilgang til sjøfrontattraksjoner og få mest mulig ut av attraksjoner og tjenester langs kysten.
- Vurdere shuttle-tilbud som kobler turistattraksjoner i sommersesongen.
- Samordning av turisttilbud over hele Helgeland og spesielt langs Ranfjorden.

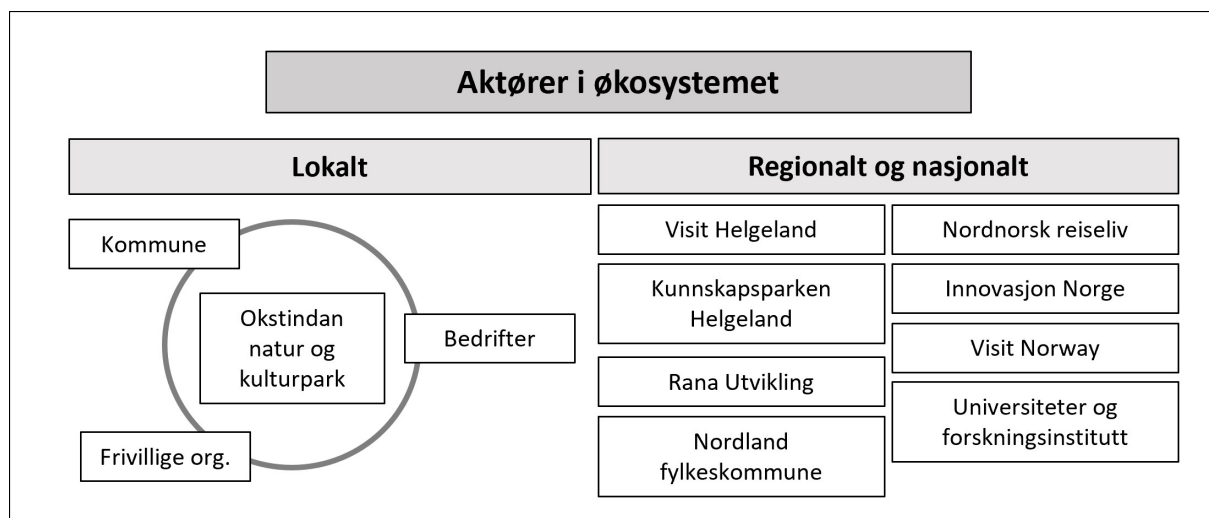
Figur 5. Transportmuligheter til og innad i Hemnes. Kilde: Lebel 2022 (internt prosjektnotat). Kart basert på norgeskart.no

4 Innovasjonssystem, samarbeid og utvikling³

For å realisere den strategiske visjonen om en sterk reiselivsnæring i Hemnes kommune, baserer man seg på entreprenørskap, innovasjon og samarbeid mellom forskjellige aktører relatert til reiselivsnæringen. Kommunal utviklingsstrategi for 2014-2023 (Hemnes kommune, 2014) fremhever tre hovedutfordringer for reiselivsnæringen i Hemnes:

- reiselivsaktørene er små og har begrensede ressurser for utvikling,
- det mangler samarbeid mellom aktørene,
- begrenset synlighet og markedsføring av området og leverandørene (Hemnes Kommune, 2014).

For å undersøke hvordan innovasjons- og støttesystemet møter disse utfordringene og støtter leverandørene, intervjuet vi aktører i støttesystemet for å få innsikt i samarbeidet. Aktørene som ble intervjuet i denne forskningen inkluderer reiselivsleverandører i Hemnes og nabokommunene, aktører fra kommuneadministrasjonen og fra innovasjonsstøttesystemet lokalt, regionalt og nasjonalt⁴. Vi analyserte også tidligere rapporter relatert til reiseliv i Hemnes⁵. Figur 4 gir en oversikt over lokale reiselivsleverandører og lokale, regionale og nasjonale innovasjonsstøtteleverandører som de lokale aktørene har benyttet tjenester fra.

Figur 6. Aktører i innovasjonssystemet omtalt i intervjuer. Kilde: Hjaltadottir et al. 2023

Vår analyse viser at prosjekter og initiativer med mål om å støtte reiselivsnæringen i Hemnes går tilbake til tidlig på 2000-tallet med prosjektrapporter fra 2013. Disse rapportene viser at flere nåværende utfordringer har vært fremtredende gjennom hele perioden, en observasjon

³ For detaljer se, Hjaltadottir, et al, 2023.

⁴ Se nærmere om metode og aktører, Hjaltadottir, et al, 2023.

⁵ For oversikt se vedlegg over rapporter i Hjaltadottir, et al, 2023.

som ble bekreftet gjennom intervjuene. Disse utfordringene inkluderer vedlikehold og utvikling av infrastruktur som veier, parkering, gangstier, transport, avfallshåndtering og sanitærforhold. Synlighet, markedsføring og bookingalternativer er et annet område som nevnes gjennomgående. Mange av de som er intervjuet kritiserer Visit Helgeland for å ha oversett mindre aktører på Helgeland og Hemnes generelt i promoteringen og markedsføring av regionen. Intervjuobjektene trekker også frem hyppige endringer av personell og ansvarsområder i det kommunale systemet som et hinder for samarbeid.

På den andre siden peker de som er intervjuet spesifikt på tre endringer som har vært særlig gunstige i systemet i de siste årene. Den første var opprettelsen av en kommunal bygdeutviklerstilling i 2013, med ansvar for å støtte bedrifter og entreprenører i deres utvikling, noe bedriftsrespondenter fant var et vesentlig utviklingskritt. For det andre trekkes etableringen av Okstindan Natur- og Kulturpark frem som en ny sentral aktør for det lokale innovasjonssystemet for reiseliv. For det tredje trekkes DNTs Rabothytta, som sto ferdig i 2014, frem som en viktig turistattraksjon for kommunen.

Funksjonen til innovasjonsstøttesystemet kan deles opp i følgende oppgaver: 1) politikk som støtter aktørene, 2) tilgang til finansiering for entreprenører, 3) en kultur for å støtte industriutvikling, 4) et flernivåstøttesystem, 5) menneskelig kapital og relevant utdanning, og 6) tilgang til markeder, kunder og markedsføring (Isenberg, 2010).

Hovedfunnene fra våre data om de seks hovedpunktene for turistinnovasjonssystemer er som følger;

1. Politikk og strategier for reiseliv er på plass, men oppfølgingen er utilstrekkelig.
2. Finansiering er tilgjengelig for oppstartsselskaper, mens etablerte selskaper sliter med å finne finansiering.
3. Støttesystemer er på plass, men det mangler en entreprenørkultur innenfor reiselivet.
4. Innovasjonssystemet utvikler seg med flere lokale og regionale aktører, og de lokale aktørene hevder de har tilgang til den støtten de trenger.
5. Reiselivet mangler menneskelig kapital (inkludert kompetanse) for å utvikle reiselivsnæringen.
6. Lav synlighet, hovedsakelig på nett, og mangel på sammenkoblede bestillingssystemer er en hindring. Kommunene på Helgeland samarbeider med Visit Helgeland for å redefinere sin rolle i markedsføringen av reiselivet, inkludert de mindre leverandørene.

Når det gjelder innovasjon innen reiseliv er behovet for å utvikle sammenhengende tjenestetilbud, for eksempel tilgang til butikker og restauranter, aktiviteter som inkluderer kultur og natur samt overnatting svært viktig (Kofler et al., 2018). I perifere regioner kan dette bety at offentlige aktører støtter aktørene for å bygge kapasitet (Almstedt et al., 2016; Hall & Jarkko, 2021). Hemnes kommune jobber for å oppnå dette ved å lede reiselivsprosjekter, implementere en vekststrategi, ansette en kommunal bygdeutvikler ansvarlig for reiseliv og støtte tilgang til innovasjonssystemet. Så langt har disse initiativene ikke ført til betydelig vekst

i reiselivsnæringen i kommunen. Våre funn tyder på at dette delvis er forårsaket av en fragmentert næring med små aktører som mangler kapasiteten og støtten til å løfte det strategiske arbeidet sitt. Næringen er også ytterligere fragmentert ved at kommuner prøver å utvikle seg uten å samarbeide med resten av regionen. Styrket samarbeid og forankring er faktorer som omhandles i den pågående masterplanprosessen.

5 Resultater fra Tilgjengelighetsanalyse og samskappingsverksted⁶

En funksjonshemming refererer til tap av, skade på, eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner (ungefunksjonshemmede.no). En funksjonshemming er for eksempel redusert mobilitet, syn, hørsel eller mentale kapasiteter, og andre forhold som allergi eller hjerte- og lungesykdommer som påvirker livskvaliteten.

Forskning viser at mennesker med funksjonshemninger står overfor tre hovedutfordringer når det kommer til reiseliv: fysiske barrierer, mangel på informasjon og problemer knyttet til samfunnsholdninger (Kling & Ioannides 2019). Vår forskning og de påfølgende tiltakene fokuserer hovedsakelig på de fysiske barrierene og mangelen på informasjon.

Å gjøre reiseliv tilgjengelig for alle er først og fremst et spørsmål om likestilling og menneskerettigheter. I Norge har over 20% av befolkningen en form for funksjonshemming. Tilgjengelighet knytter seg derfor til sosial bærekraft for turister og lokalbefolkning og deres tilgang til tjenester og attraksjoner.

Tilgjengelighet for alle har også en økonomisk effekt på reiselivsindustrien. Utvikling og markedsføring med fokus på reiseliv for alle i Nord-Norge anslås å ha potensial for 285.000 ekstra gjestedøgn og en inntektsvekst for firmaer på opptil 200 millioner NOK i året (Lind et al., 2023).

RRI-prosjektet har inkludert samarbeidsverksteder med deltakelse fra reiselivsaktører, Okstindan Natur- og Kulturpark, Sunnaasstiftelsen⁷, administrasjonen og politikere i kommunen, frivillige med ulike funksjonsnivå og andre lokale aktører. I tillegg til verksteder har man testet tilgjengeligheten til reiselivsaktører og naturområder rundt om i regionen. Testingen ble gjort i to faser. Den første ble gjennomført i Hemnes kommune. Her deltok to mentorer og en prosjektleder fra Sunnaasstiftelsen, en lokal frivillig, samt forskere fra Nordlandsforskning og prosjektlederen for RRI-prosjektet. De to mentorene fra Sunnaasstiftelsen var avhengig av rullestol for å ta seg frem, mens den frivillige personen fra lokalsamfunnet hadde nedsatt syn. Sammen reiste vi rundt og opplevde 16 ulike steder, opplevelser og tilbud i kommunen.

⁶ Se Internt prosjektnotat. Ekeland, 2023. Verkstedrapport med tilgjengelighetsanalyse Rått, Raust og Inkluderende.

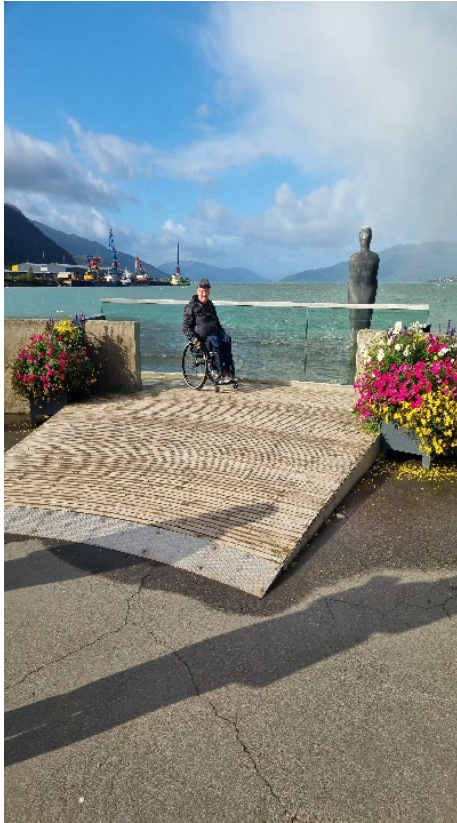
⁷ For further information about the organisation <https://www.sunnaasstiftelsen.no/>

Figur 7. Bilde til venstre: Fra befaring tilgjengelighetsanalyse på Samvirkelagsbakken, Hemnesberget. Bilde til høyre: Befaring på Inderdalen gård med god illustrasjon på utfordring med underlag for rullestol. Foto: Christian B. Ekeland

Fase nummer to ble gjennomført i Rana kommune noen måneder senere. Her deltok, i tillegg til prosjektleder for RRI, en forsker fra Nordlandsforskning og to lokale frivillige fra Hemnes kommune. En av de frivillige var avhengig av rullestol for å ta seg frem, mens den andre hadde nedsatt syn. På Mo ble to hoteller, Vitensenteret og sentrum testet⁸.

⁸ Se Internt prosjektnotat Ekeland, 2023. Verkstedsrapport med tilgjengelighetsanalyse Rått, Raust og Inkluderende.

Figur 8. Fra befaring til tilgjengelighetsanalyse på Mo: Rampe og utsikt ved havmannen var utsøkt (til venstre) men orienteringsfeltet for svaksynte førte rett i kebabvogna (til høyre). Foto Christian B. Ekeland

Det er viktig å nevne at begrepet funksjonsnedsettelse rommer en svært heterogen kategori. Det finnes, som nevnt tidligere, mange ulike funksjonsnedsettelse. Flere forskere på tilgjengelig reiseliv har påpekt at personer med funksjonsnedsettelse ikke må forstås som en homogen gruppe, eller en målgruppe med like behov, men at det er viktig med en holistisk tilnærming til variasjonen av funksjonsnedsettelse og individenes relasjon til omgivelsene for å forstå barrierene for deltakelse (se blant annet McKercher and Darcy 2018 og Eichhorn and Buhalis 2010). Testingen vi har gjort må sees i lys av at våre testpersoner henholdsvis brukte manuelle rullestoler og hadde nedsatt syn, og dermed ikke gjelder for alle personer med funksjonsnedsettelse. Vi har for eksempel ikke testet opplevelser med tanke på nedsatt hørsel, eller for brukere av elektrisk rullestol, noe som kunne ha avdekket andre behov.

Funnene viser at de fleste stedene vi besøkte har et utviklingspotensial. På noen steder, særlig relatert til historiske bygg som museum eller bygdetun, er det høye dørterskler eller generell dårlig framkommelighet som blir påpekt. Høye resepsjonsskranker på flere av hotellene vi testet skapte barrierer for personer som bruker rullestol. Vi fant også ulike mangler ved HC-toaletter – alt fra manglende skilting og feil avstand til toaletttrullholder, til manglende håndtak på innsiden av toalettdøren (for å kunne dra døren igjen fra innsiden dersom den slår ut fra toalettet). Noen steder har manglende bruk av markører eller kontrastfarger, for eksempel i forbindelse med trapper eller andre hindre, for å hjelpe personer med nedsatt syn. Det vi

imidlertid ser er at svært mange av utfordringene vi har kartlagt kan utbedres ved relativt enkle og lite kostnadskrevende grep. Dette kan for eksempel handle om å lage mobile ramper i tre der hvor det ikke er hensiktsmessig med permanent rampe, eller sørge for et underlag som egner seg for rullestol.

Et moment som trekkes fram som vært sentralt er mangelen på informasjon. Mange mennesker med funksjonsnedsettelse bruker mye tid på å planlegge reisen slik at de slipper å havne i situasjoner der de opplever å bli hindret på ulike vis (se også Antonsen et al. 2023 om betydningen av riktig og tilstrekkelig med informasjon).

I juni 2023 ble det arrangert et verksted hvor aktører fra kommunen reiselivsnæringen, Visit Helgeland, Okstindan Natur- and Kulturturpark, Sunnaasstiftelsen, Nordlandsforskning og lokalsamfunnet ellers deltok. Dette samarbeidsverkstedet fokuserte på funnene fra tilgjengelighetsanalysen. Målet var å bruke funnene til utvikling av fremtidige tiltak. Under verkstedet ble "tilgjengelig" aspektet diskutert i relasjon til både reiselivsutvikling og kvalitetsreformen "Leve hele livet" som skal bidra til at alle eldre skal få bedre hjelp og støtte til å mestre livet og ha en trygg og aktiv alderdom (se Regjeringen.no).

Verkstedet hadde som mål å bruke funnene til å planlegge relevant handling. Konkrete resultater fra denne verkstedet inkluderte flere tiltak;

- Kommunen tilbyr støtte og ressurser for aktører som ønsker å planlegge og gjøre justeringer/tilrettelegginger for bedre tilgjengelighet til deres lokalteter, tjenester eller opplevelser, noe flere har benyttet seg av.
- Et dokument som støtter reiselivsaktører i å forbedre tilrettelegging og som skal gi økt forståelse for viktigheten av informasjon og kunnskap er under utarbeidelse fra kommunen og vil bli klart i løpet av november
- Hemnes kommune har, som et resultat at RRI-prosjektet bidratt til å sette fokus på, og inkludere, tilgjengelig reiseliv i Masterplanen for Nord-Helgeland
- Etter verkstedet i juni har Visit Helgeland tatt inn følgende i sin strategi under Reisemålsutvikling: *Vi skal arbeide for at Helgeland kan ta en posisjon og bli et reisemål for alle, uansett funksjonsutfordringer.* Visit Helgeland vil også jobbe for å finne en god måte å informere om tilrettelegging på sine nettsider.

Figur 9. Inderdalen gård. Kilde: www.visitokstindan.com

6 Prosjektets innvirkning

Avslutningsvis er det hensiktsmessig å gjenta noen av de mest sentrale måloppnåelsene til prosjektet.

For det første har tilgjengelig reiseliv blitt en del av Masterplanen for reiseliv for regionen. For det andre har Visit Helgeland signalisert i ett av verkstedene at de skal ta tak i informasjonsbiten på sine hjemmesider for å forbedre denne. De har også blitt utfordret på bildebruk. For det tredje utarbeides det et hefte om tilgjengelig reiseliv til bruk av reiselivsaktører i samspill mellom Hemnes kommune, Nordlandsforskning og Sunnaasstiftelsen.

Hemnes kommune har i etterkant av tilgjengelighetstesting brukt midler fra et omstillingsprosjekt til å bistå bedriftene med å utbedre aspekter relatert til tilgjengelighet. Dette er viktige strukturelle endringer som har skjedd i løpet av 2023.

Figur 11. Rabothytta. Kilde. www.visitokstindan.com. Foto: Fabrice Milochau

7 Referanser

- Antonsen et al. (2023). Tilgjengelig reiseliv i Norge - erfaringer og preferanser. Utgitt av Nordlandsforskning ISBN (digital): 978-82-7321-870-4. [NF-rapport 02_2023.pdf \(4.342Mb\)](#)
- Hemnes kommune. (2014). Næringsstrategier for Hemnes kommune, 2014-2023.
- Hemnes kommune. (2020). Besøksstrategi Okstindan 2020-2021.
- Hjaltadottir, R. E.; Larsen, J. . K. og Selfors, M. D. (2023). Reiseliv i Hemnes; økosystem, samarbeid og utvikling. Rått, Raust og Inkluderende: Arctic Hub Helgeland. Utgitt av Nordlandsforskning NF7 – 2023. ISSN 2704-033X
- Isenberg, D. J. (2010). How to start an entrepreneurial revolution. *Harvard business review*, 88(6), 40-50.
- Kling, K. G. og Ioannides, D. (2019). Enhancing Accessibility in Tourism & Outdoor Recreation: A Review of Major Research Themes and a Glance at Best Practice. ETOUR Rapport, 2019:4. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1381010/FULLTEXT01.pdf>
- Kofler, I., Marcher, A., Volgger, M., & Pechlaner, H. (2018). The special characteristics of tourism innovation networks: The case of the Regional Innovation System in South Tyrol. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 37, 68-75. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.09.004>
- Lind, L. H., Nerdrum, L., & Jakobsen, E. (2022). Reiseliv i Nord-Norge for personer med nedsatt bevegelsesevne (66). M. Economics. <https://static1.squarespace.com/static/61128c4dce52d960eb7567b4/t/64b2b90959b6795ce58efb22/1689434379173/Mulighetstudie+-+Reiseliv+i+Nord-Norge+for+personer+med+nedsatt+bevegelsesevne+juli+2023.pdf>
- Winsvold, A., & Almaas, H. (2018). Samhandling mellom omlandskommunene Lurøy, Nesna, Hemnes og regionsenteret Mo i Rana – en kvalitativ og kvantitativ analyse. Ruralis.

NF RAPPORT NR: 13/2022
ISBN: 978-82-7321-858-2 (TRYKT)
978-82-7321-859-9 (DIGITAL)
ISSN: 0805-4460

